

SLAVISTICA

Ч. 5.

Я. БИРИЧ

СТОРИНКА
З ЧЕСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ
ВЗАЄМИН

(УКРАЇНСЬКИЙ МУЗЕЙ У ПРАЗІ)

Накладом Видавництва „Тризуб”

Вінніпер

1949

ВИДАННЯ УВАН

- 1—10. Бюлетень УВАН — 1946/47.
11. Літопис УВАН ч. 1. УВАН в перше півріччя її існування — 1946. Ст. 5.
12. Літопис УВАН ч. 2. Доповідь про діяльність УВАН — 1946. Ст. 13.
13. **Віктор Петров:** Провідні етапи розвитку сучасного Шевченкознавства. — 1946. Ст. 37.
14. **Борис Крупницький:** До методологічних проблем української історії. — 1946. Ст. 23.
15. Запитник для збирання матеріалів до українського особового й місцевого назовництва. — 1947. Ст. 2.
16. Українська Бібліотека при Стенфорд Університеті в Пало Алто, Каліфорнія. — 1947. Ст. 12.
17. **Дмитро Чижевський:** Деякі проблеми дослідження формального боку поезії Шевченка. — 1947. Ст. 17.
18. **Ярослав Рудницький:** Наголос в поезії Шевченка. — 1947. Ст. 60.
19. **Василь Лев.:** Лексика ранньої Шевченкової поезії. — 1947. Ст. 10.
20. **Сергій Жук:** Скульптурні портрети Шевченка. — 1947. Ст. 11.
21. Шевченко та його доба. Вип. I. — 1946/47. Ст. 135.
22. Автограф Шевченка 1857 року. — 1947. Ст. 6.
23. **Л. Биковський:** Національна Бібліотека Української Держави. — 1947. Ст. 37.
24. **П. Курінний і О. Поєстенко:** Історичні пляни Києва. Ст. 4 й 17 мап (фотодрук). Ціна \$5. неопр., \$6. в оправі.
25. **М. Костомаров:** Книги Битія Українського Народу. — 1947. Ст. 60. Ціна \$0.50.
- 26—30. Літопис УВАН ч. 3—7.
31. Літопис УВАН ч. 8. В справі єдиного наукового центру. — 1948. Ст. 13.
32. **Volodymyr Chudyniv-Bohun:** Solution of the Eulers' Problem. Regensburg 1947. G. 20. Price \$0.50.
33. **Г. Закревська:** Четвертинні відклади українського Полісся в межах Наддніпрянщини. — 1948. Ціна \$0.75.
34. **Яр. Пастернак:** До проблеми поширення й хронології лінійно стрічкової кераміки в Європі. — 1948. Ціна \$0.75.
35. **Вол. Мацяк:** Галицько-Волинська Держава 1290—1340 pp. у нових дослідях (циклостиль). — 1948. Ціна \$0.50.
36. **Slavistica I:** Завдання слов'янської філології й українська славістика. 1948. Ст. 29. Ціна \$0.50.

S L A V I S T I C A

PROCEEDINGS of the INSTITUTE of SLAVISTICS
of UKRAINIAN FREE ACADEMY of SCIENCES
No. 5.

J. BYRYCH

**A PAGE FROM CZECH-UKRAINIAN
RELATIONS**

(UKRAINIAN MUSEUM IN PRAGUE)

Published by The Trident Press

Winnipeg

1949

SLAVISTICA

ПРАЦІ ІНСТИТУТУ СЛОВ'ЯНОЗНАВСТВА
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК
Ч. 5.

Я. БИРИЧ

**СТОРІНКА
З ЧЕСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ
ВЗАЄМИН**

(УКРАЇНСЬКИЙ МУЗЕЙ У ПРАЗІ)

в. Володимир Пилипчук

Накладом Видавництва „Тризуб”

Увага! На бажання збережено в цій книжці правопис авторів.
Редакція Серії.

ВСТУП

Кожна установа, чи організація має свою передісторію. Має її й „Музей Визвольної Боротьби України” заснований формально в 1925 р. в Празі, в Чехословаччині, й перейменований в 1945 р. в „Український Музей” у Празі.

Як відомо ініціатива організації Музею належить проф. Дмитрові Антоновичеві. Ще задовго до офіційного відкриття Музею музейні експонати збиралися в його власному помешканню. Всі часописи, українські й чужі, в яких щось було про Україну збирались і складались по числам. Збиралися етюди й картини наших малярів й графіків. Були в цьому числі праці Труша, Холодного (батька й сина), Василя Кричевського, Цимбала, Бутовича, Галини й Тетяни Мазеп, С. Мако, Н. Геркен-Русової, Катерини Антонович. Прекрасне мармурове погруддя дівчини праці Колядинського, поливяна кераміка проф. К. Стаховського і багато інш. Збирались врешті різні військові пам'ятки українських армій, відзнаки, архіви Укр. Нар. Республіки, місій, бібліотеки, окремі книги. З часом приватне мешкання проф. Антоновича було переповнене. Потрібно було свого музейного помешкання. Та засобів не було.

Випадково приїхав до Праги Каленик Лисюк з ЗДА й з американською широтою й розумінням української справи зразу прийшов на допомогу в цій справі. Він запропонував оплачувати помешкання для Музею... Так і сталося. Помешкання знайдено, матеріяли перевезено й перенесено, бо такі, як кераміка, картини проф. Антонович переносив сам на руках, боячися, щоб не зіпсувались. Він був такий щасливий, що його мрія здійснилась й що Музей існує і має своє помешкання, що ніяка праця для музею його не лякала: сніг, зима, а він повний наплечник з музейними речами несе на плечах через все місто, до нового помешкання

музею. Тоді були такі обмежені фінансові можливості, що навіть їхати на трамваї собі дозволити не можна було... Тільки завдяки такій відданій праці музейних працівників, які не шкодували часу на працю, можна було досягнути того, що було досягнуто!

Були видані й розіслані заклики до українського громадянства яке відгукнулось з усіх сторін. З усіх країн Європи й Америки почали приходити музейні матеріали і грошові пожертви. Директор музею зразу поставив справу так, що до ніякої політики, до ніяких політичних організацій, партій і угруповань музей не входив, як надпартійна установа. Тому всі поставились з великим довірям до музею. Доказом цього є те, що музейні матеріали поступали в такій кількості, що дуже скоро три кімнати винятого помешкання були заповнені. Прийшлося в тому ж домі винайняти два гаражі, куди тимчасом складали скрині і де можна було потроху розбирати й сортувати матеріали. Ясна річ, що умови такої праці були дуже тяжкі, бо, напр., треба було розбирати матеріали зимою в нетопленому гаражі. Були добровільні помічники, але випадкові, аж поки в 1930 р. не прийшов ще, як постійний працівник музею, д-р Симон Наріжний (потім професор УВУ). Він так само віддано, з таким захопленням і з такою ж любовю до діла, як і директор, ставився до укр. справи, не рахуючи часу. Оба вони абсолютно за це не мали ніякого грошового інтересу. І проф. Антонович був щасливий що знайшовся помічник, який ставився до праці так само як і він. Вони спрацювались, розуміли один одного, праця йшла, експонати розміщались і вже видно було, яке багатство українських музейних матеріалів збирається в музею. Але мешкання було де-далі замале, і Товариство МВБУ стало перед необхідністю будівлі свого власного дому. Був оголошений конкурс і прислано кілька проєктів (інж. арх. О. Тимошенка, арх. Корнійчука). На жаль почувалось, що війна ось-ось вибухне, тому вирішено купити вже готовий будинок і переробити, пристосувавши до потреб музею. Будинок був куплений, перероблений, матеріали перевезені й вигідно розміщені

Прийшла друга світова війна, роки 1939-1945, а з цим обмеження й труднощі в праці Музею, включно до арештування директора Музею всесильним тоді Гестапом.

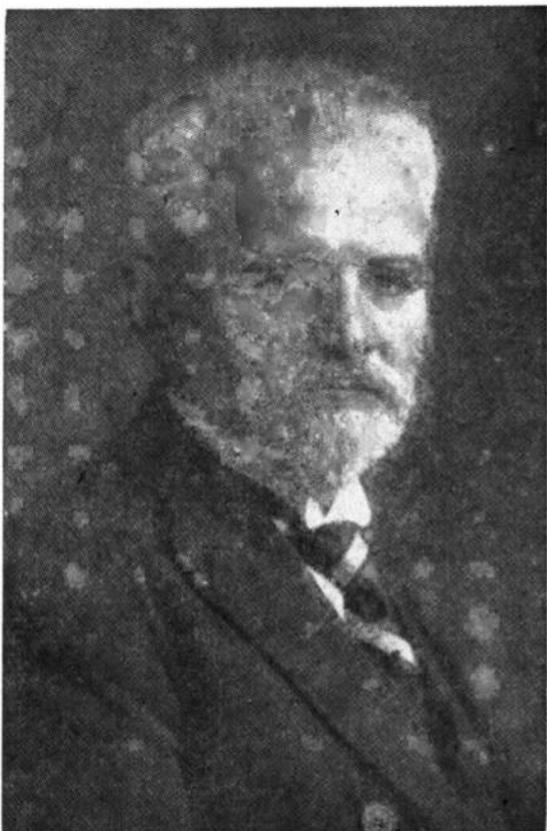
Та найгірше нещастя трапилось вже під сам кінець війни.

Дня 14.II.1945 український музей був збомбований. Чехи дозволили перевезти музей до Клементинума. З приходом до влади большевиків, чехи допустилися безправя: українське майно насильно забрали. Українське громадянство Америки й Канади, яке найбільше фінансово підтримувало музей, мусить протестувати й добиватися звороту свого майна (як домагаються звороту майна американських і канадійських громадян) через відповідні чинники. Треба теж звернутися до UNESCO, ціль якого зберігати культурні цінності. Але ця акція мусить носити надпартійний характер, як музей був надпартійний — загально-український. Тепер є така організація, яка об'єднує всіх українців Америки й Канади, яка б могла підняти цю справу і домагатись повернення свого українського майна.

* * *

Огляд праці й історія музею, які нижче публікуємо, має за завдання заактивізувати справу музею серед ширших кол українського громадянства, аби воно не дало пропасти майже чверть-столітній праці багатьох людей, зпоміж яких декотрі присвятили їй себе всеціло.

К. А.

Професор Дмитро Володимирович Антонович (1877-1945), основник і незмінний директор „Музею Визвольної Боротьби України” (з 1945 „Українського Музею”).

МУЗЕЙ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНИ В ПРАЗІ

MUSEUM DES UKRAINISCHEN
FREIHEITSKAMPFES IN PRAG
PRAG XIV, GUTENSTEINERSTRASSE 6

MUSEUM OSVOBOZOVACÍHO
BOJE UKRAJINY V PRAZE
PRAHA - NUSLE - II., GUTENŠTEJNSKÁ 6

Наукова робітня Музею відкрита що-понема-
нік, середи і п'ятниці від 16-ої до 18-ої год.

Музей можна оглядати в ті самі дні і години,
коли відкрита наукова робітня, а в інші дні
і години за попереднім оголошенням.

Конто в Поштової Штандли: 80.940 Praha

При кінці березня 1948 р., в Празі чеській сталася подія — незвичайна, нечувана й неможлива ні в якій культурній країні — а саме: державне насильство над національно-чужою музейною інституцією, яка десятки літ існувала тут вповні легально, користуючись гостинністю для своєї чисто-наукової діяльності. Ця інституція була, без найменшого з її сторони приводу, волею державної адміністрації знищена, а її майно — без огляду на його національний характер, значіння й приналежність — було органами тої адміністрації забране, розparcelьоване й має бути частками приділене для використання власним державним установам.

Таке насильство й знищення було dokonане над Музеєм Визвольної Боротьби України — національною українською установою, що була знана й дорога українцям на цілому світі, що її самі українці своїми власними коштами й працею — без найменшої чужої помочі й участі — будували, її вдержували й про неї дбали.

Ця інституція за другої світової війни була дуже тяжко пошкоджена воєнним бомбардуванням: її власний дім був зруйнований, а багато колекцій і матеріалів знівечено й знищено зовсім. Ціла діяльність Музею по війні була скерована на напругу заподіяного війною удару, на віднов-

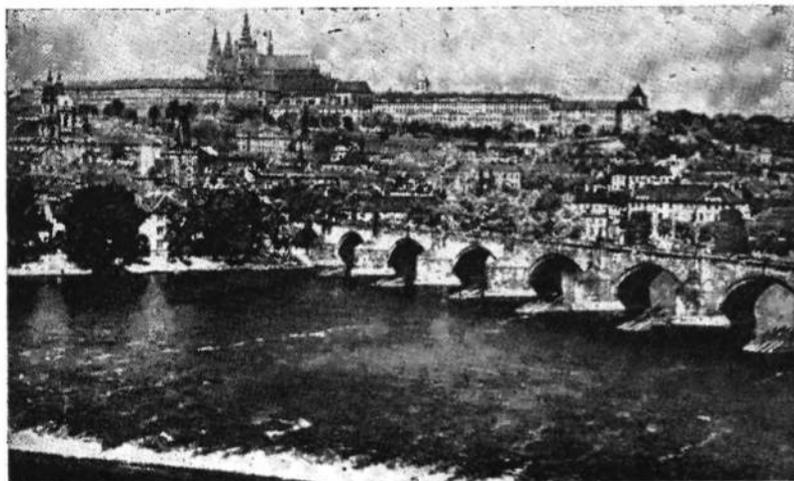
лення чинности й збереження свого існування. В цих змаганнях Музей Визвольної Боротьби України — як жертва війни — мав всі права на підтримку й поміч так з боку державних органів як і тих міжнародніх організацій, що з них в такій значній мірі користала сама Чехія для заживлювання своїх воєнних ран. На ділі одначе український музей тої допомоги не мав і з своїх прав не користав. Більше того, він — жертва війни — був тою державою, яка по війні мала допомогти йому стати на ноги, остаточно добитий і знищений. Довершено це при кінці березня, 1948 в чеській Празі.

Живемо в добі світових війн і революцій, в добі боротьби за повне знищення не тільки мільйонів одиниць а й цілих суспільних груп і народів. Та навіть і в цій боротьбі, хоч яка вона жорстока, признаються обовязуючими деякі давніше приняті й пізніше доповнені засади й правила. Ці правила відріжняють змагання культурних людей від боротьби дикунів і звірів. Не вживати трійливих газів, не нищити старих і малих, як і мирного населення взагалі, не руйнувати храмів і шпиталів і взагалі нічого, що не має воєнного призначення; не мародерствувати, не грабувати мирного населення й не відбирати самовільно його майна і т. п. Недодержування цих правил відзивається негативно не тільки на переможених а також і на переможцях. Насильства й сваволя спричиняють звичайно деморалізацію й розклад, хоч би як героїчної армії й народу. За недодержання цих правил в останній війні накладали й кари на багатьох т. зв. воєнних злочинців. Карали цих злочинців за дуже ріжноманітні провини та злочини також і в Чехії. Чехословацчина, як і інші союзні з нею держави, домагалися видачі собі таких злочинців для суду й покарання; преставники чехословацької держави дбали про покарання тих злочинців і перед міжнароднім судовим трибуналом. Ніде ніхто не вважав себе вправі прощати за національну кривду, за заподіяну народові образу, за причинені державі збитки.

Правила, обовязуючі культурні народи у війні, так само обовязують їх і за революції, особливо супроти чужинців. Так само як за війни, так і за революції, в культурних кра-

їнах не допустять до насильства над безборонними і беззахисними, над немічними й не причасними до боротьби; не будуть нищити шпиталів і інш. благодійних інституцій, не будуть нищити установ Червоного Хреста, не будуть розривати могил покійників, не будуть займати молитвенних домів, наукових інституцій і взагалі культурних закладів, навіть і в тому разі, коли їхній ідеологічний зміст не в усьому здається відповідаючим поняттям другої сторони, ідеям і гаслам торжествующих переможців.

Пошановання святощів в противника — елементарна ознака людської культурности. Цю засаду — хай і назверх

Прага — столиця Чехословаччини, найзакливіший культурно-науковий осередок української еміграції між двома світовими війнами, осідок „Музею Визвольної Борьби України“ (з 1945 „Українського Музею“).

тільки! — мусіли признати вже й там, де саму революцію ще так недавно провадили з повною безоглядністю на будь-які правила й звичаї культурних суспільств; де нищили від старих до малих шляхту, буржуазію й селянство, а з тим разом і їхній маєток, повний неповторимих культурних цінностей. Коли палили й інакше нищили напр. панські садиби разом з книжками, рукописами, картинами й ріжними ми-

стецькими й історичними пам'ятками, коли в печах топили старими архівними документами або вживали їх на загортання в крамницях.

З недавнього минулого, і то вже в самій Чехії, знані всім факти, коли цінні історичні пам'ятки, й мистецькі речі, що мали національне значіння, забирали й відвозили до себе чужинці, роблячи то таємно або й явно, з тим або іншим оправдуванням або й зовсім без жадних пояснень. Подібна практика й подібні явища, хоч би виявлені й масами за революції, навіть в запалі народної ненависті й гніву, накладають тавро й позбавляють народ права участі в родині культурних націй.

Це все маємо пригадати собі в зв'язку з тим, що сталося з нашим Музеєм в Празі. Всі ми мусимо над тим застановитися й розважати. Знищення в Празі Музею Визвольної Боротьби України і забрання чужинцями наших національних пам'яток і майна, маємо розглядати не тільки як одну з численних українських втрат, яких ми мали вже так багато, що ними вже приголомшена сама гострота нашого відчуження й до яких ми вже збайдужніли й аж звикли.

Те, що зроблено з нашим Музеєм в Празі, маємо пошукати не тільки з свого українського становища, — маємо глянути на нього і з становища словянського, й з загальнолюдського культурного становища. Маємо пригадати категоричну в християнському світі норму: якою мірою міри-те, такою і вам буде відмірено. Маємо пригадати словянські гасла чеських будителів, напр. Фр. Палацького, який сто літ тому на відкритті „Словянського Зізду” в Празі формулював основу гуманістичної словянської політики: чого не хочеш собі, не роби того другому! Маємо усвідомити собі модерні норми й практику міжнародної справедливості, поняття протинаціонального злочину й насильства супроти другої народності, способи кари на нього та напрями заподіяної національної шкоди. У нас тут розходиться не тільки про матеріальні втрати: тут завдана національна кривда — те, чого ніколи ніхто не матиме пра-

ва простити, що мусить бути безпardonу направлене й направа чого мусить стати завданням Українців. Здійснити це завдання є нашою національною повинністю, якої ми ні зречтисся, ні обійти не сміємо. Розходиться про нашу культурну зрілість (Чи ми є свідомі заподіяного нам насильства?) і про наш характер (Чи ми здатні боротися за національне відшкодування, за направу завданій нам чужинцями кривди?).

Останнє десятиліття історії Чехії, повне народнього обурення й гніву та відплати за насильства й рабунки чужинців, за зневагу національних реліквій і культурне сплюндровання, містить в собі багато повчаючого матеріялу. Українцям тої чеської науки, чеських прикладів і практики цілком вистарчить, щоб скласти собі належну оцінку березневій події з Музеєм Визвольної Боротьби України, виробити на неї справний погляд і заняти в тій справі належне становище.

Для цього ж має послужити й дальший текст з інформаційними даними про фактичну сторону справи.

Прага була повних два десятиліття, між обома світовими війнами (1918—38), дуже визначним осередком українського культурного життя й наукової праці закордоном. Сталося так завдяки винятково прихильному ставленню до національного відродження й культурних змагань українців з боку тодішнього президента Т. Г. Масарика й міністра закордонних справ Д-ра Е. Бенеша. В Празі за допомогою чехословацького уряду в 1921 році повстав і повних чверть століття функціонував Український Вільний Університет. В Празі 1923 р. був заснований Високий Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова й Українська Студія Пластичного Мистецтва. В Подєбрадах (близько Праги) в 1922 р. повстала Українська Господарська Академія. Тими чотирьома українськими високими школами в Чехії пройшли сотні української академічної молоді. В Празі й Чехії після першої світової війни утворилося багато українських шкіл, курсів, наукових товариств, бібліотек та інших українських установ і організацій. Прага для всіх стала признаним українським

культурним осередком, куди звідусіль прямували українські діячі. В Празі відбувались наукові зїзди (загальні 1926 і 1933 рр., правничий 1933 р.). В Празі 1926 р. повстав і організаційний осередок українського наукового життя й праці, а саме Український Академічний Комітет, що був признаний як українська національна комісія для міжнародньої інтелектуальної співпраці при Союзі Народів у Женеві.

Крім багатьох українських наукових і культурних установ, що утримувалися здебільшого з державних чехословацьких засобів, в Празі 1925 року повстав і Музей Визвольної Боротьби України, який — як народна українська інституція — **засадничо** ні від кого ніколи не побирав ніяких державних субвенцій, а розвивався виключно на членських внесках й добровільних пожертвах своїх членів і прихильників.

Музей Визвольної Боротьби України в Празі засновано в травні 1925 р., як науково-історичну установу на основі статуту українського музейного товариства, затвердженого відповідними урядовими інстанціями. Статут Т-ва в останнє був потверджений Земським Урядом в Празі 4 вересня, 1934 року, №9301/Іа і 1934; офіційні посвідки дирекції національної безпеки в Празі з 18-го жовтня, 1945 р. №6657 і 25-го червня, 1947 р., №17586. Затверджуючи статут музейного Товариства, компетентні чехословацькі уряди прийняли до відома, що Музей Визвольних Змагань України буде **постійно** існувати в Празі як українська національна інституція і провадитиме тут свою діяльність згідно з 2-им параграфом затвердженого чехословацькими властями статуту. Постійність існування й діяльності Музею Визвольної Боротьби України в Празі була в статуті обумовлена навіть на той випадок, як би само музейне Товариство було ліквідоване (19 параграф статуту). Саме на цій правній основі, з огляду на цю офіційну гарантію про постійне існування Музею Визвольної Боротьби України, як національної української інституції в Празі, заграничні українці цілого світу, а найбільше заокеанські українці, помагали будувати празький Музей: послали йому свої грошеві пожертви й матеріяли, складали в ньо-

му свої депозити, допомагали своєю працею й т. ін. Аж до війни Музей Визвольної Боротьби України в Празі був єдиною того роду українською музейною установою поза Україною й українці Західної Європи та Америки признавали його також за свій музей і довіряли йому збереження своїх історичних пам'яток. Музей Визвольної Боротьби в Празі ніколи ніким не вважався установою місцевого чехословацького значіння — для всіх був він завжди признаною загальноукраїнською національною установою, яку заснували й удержують закордонні українці.

Досьогочасна, майже чверть-столітня, діяльність Музею Визвольної Боротьби України зводилась до збирання, збереження, описування й дослідження українських історичних пам'яток та творів українського мистецтва. Особливу увагу в своїй праці звернено було на розшукування й охорону українських історичних і мистецьких матеріалів закордоном. В цьому відношенні його роля була виняткова — ніяка інша установа цим спеціально не займалася.

В своїй організації й діяльності Т-во Музей Визволення Боротьби України від початку свого існування особливо дбало про заховання повної законности. Засноване на основі конституції й законів Чехословаччини, Товариство цілий час існувало на основі цих законів, нічого недозволеного ними чи протизаконного ніколи не допустилося й нічим не провинилося ні супроти чеського народу, ні супроти чехословацької держави. Тому нема ніяких законних підстав для будь яких репресій чи карних санкцій супроти Товариства й абсолютно нічим не можна оправдати насильного знищення організації й забрання музейного маєтку (навіть коли б це була й своя чеська установа, а не національно-чужа, українська).

Музей Визвольної Боротьби України був заснований і розвивався в тісному звязку з Українським Університетом в Празі. Професори цього Університету були в 1925 році головними організаторами Музею й склали основне ядро членів музейного Товариства, що опікувалося Музеем. Згідно із статутом (§13), два делегати Університету входили як

повноправні члени до управи Музею. Головою музейного Товариства, доки існував у Празі Український Університет, був звичайно професор (найчастіше ректор) цього Університету. Перших десять літ головою музейного Товариства був ректор Д-р Іван Горбачевський, а після нього акад. Степан Смаль-Стоцький, ректор проф. Андрій Яковлів, проректор проф. Дмитро Дорошенко (до квітня 1945 р.). Також першим директором Музею повних 20 літ, аж до своєї смерти (12-го жовтня 1945 р.), був професор історії мистецтва і бувший ректор Українського Університету Дмитро Антонович, а його співробітником від 1930 р. був професор історії Східної Європи — д-р Симон Наріжний, потверджений в 1946 р. директором Музею Визвольної Боротьби України.

Музей Визвольної Боротьби України після зібраного в ньому матеріялу поділявся на три часті: бібліотеку, архівну й музейну. Кожна з них складалася з багатьох колекцій і мала деякі спеціальні відділи. Крім того при Музеї зібрався багатий дуплікатний фонд і депозити. Дуплікатними матеріялами Музей користувався для обміну з іншими науковими установами та видавництвами.

Бібліотечна частина Музею містила в собі унікальні колекції періодичних українських видань та українік (більше 3,000 назв), а також колекції словників, збірників, нот, підручників, церковних і богослужбових книг, календарів, серійних видань, катальогів, картографії й інш., загальним числом 30 ріжних колекцій. В цій же частині Музею були в значній кількості зібрані бібліотечні матеріяли покійних українських учених, письменників і діячів: проф. Д. Антоновича (з історії всевітнього мистецтва), акад. Ст. Смаль-Стоцького (славістичні), ректора Ол. Колесси (наука й публіцистична література), Д-ра А. Артимоновича (клясична бібліотека), директора гімназії Ів. Кобизького (педагогічні твори), Сп. Черкасенка, проф. В. Біднова, Богдана Лепкого і т. д. Таких окремих бібліотек і бібліотечок, що зберігалися в Музеї як меморативні цілоти, було зібрано біля семидесяти. Між ними й кілька бібліотек колишніх українських установ і організацій, напр. Студентської Громади ім. Сковороди

в Празі. Особливо старанно комплектував Музей в своїй бібліотечній частині закордонні видання українські й україніку. В авторській книгозбірні Музею було зібрано поперх п'яти тисяч катальогованих чисел.

Степан Смаль-Стоцький

Професор д-р Степан Смаль-Стоцький (1859-1938), довголітній голова „Товариства Музею Визвольної Боротьби України” в Празі.

В архівній частині Музею Визвольної Боротьби України головні фонди складали матеріали українських організацій часів першої світової війни (1914—1918), зокрема Союзу Ви-

зволення України, таборових організацій полонених українців у Вецлярі, Раштаті, Зальцведелі, Фрайштадті й Мюндені; з пізніших часів — архіви деяких закордонних місій, Української Республіканської Капелі й інші, а також тих частин Української Галицької Армії, що були інтерновані в Чехословаччині (Нім. Яблінне, Ліберець, Йозефів). Крім того зібрав Музей великий Архів українського студентства закордоном і багато архівних матеріалів різних культурних, наукових, просвітніх, громадських, політичних, пластових, спортових, військових і інших українських установ та організацій, а також значну кількість персональних архівів. Як окремі колекції архівної частини були сформовані збірки рукописів, листування, статутів, клепсидр, відозв і проклямацій, візитивок і т. д., загальною кількістю 18.

Чисто **музейна** частина, крім річевих пам'яток, зв'язаних з українськими діячами й подіями, складалася переважно з творів плястичного мистецтва, головно з праць перебуваючих закордоном українських майстрів і пам'яток української народньої творчості (кераміка, різьба, вишивки й ін.). В окремих колекціях були зібрані тисячі різних фотографій, альбомів, репродукцій, відзнак, клішів, печаток і т. д. Із спеціальних відділів Музею самим багатим був відділ Шевченкіяна, в якому особливо повно зібрані матеріали щодо культу Т. Шевченка на чужині; для відділу театралія призьбраний в Музеї дуже рідкий матеріал про театральну діяльність українців закордоном. Взагалі всі частини й відділи Музею Визвольної Боротьби України в Празі особливо багаті матеріалами до історії життя й діяльності українців на чужині, а також українського національного відродження, громадських та революційних рухів і визвольних змагань.

Всі музейні відділи й колекції, як і Музей в цілому, по свому складу й характеру були вповні академічними. Маючи виключно наукові завдання, не переслідуючи ніяких партійних, агітаційних і под. цілей, Музей Визвольної Боротьби України в своїх колекціях збирав без тенденційного підбору все, що тільки могло служити українському історикові для його наукових дослідів. Матеріалами музейних колекцій

можна було користуватися лише на місці, в помешканнях самого Музею — до дому з цих матеріалів нікому нічого не видавалося.

Музей Визвольної Боротьби України був українською національною інституцією. Мав він виключно наукове призначення й фактично ніколи не служив жадним іншим цілям, тільки науковим завданням. Ні політик, ні слідчий, ні суддя не мав черпати — і фактично ніколи не черпав — потрібних для себе матеріалів з Музею Визвольної Боротьби України. Всі музейні матеріали, як історичні джерела, були призначені виключно для наукового дослідника, для вченого. Було то саме минуле заховане в тих памятках для прийдешніх поколінь, для майбутнього. Музей Визвольної Боротьби України засадничо ніколи не брав жадної участі в самому життю, в його подіях — він не творив життя; його єдиноким завданням, якому він служить і для чого існує — збирати й зберігати українські історичні й мистецькі памятки, зберігати минуле для майбутнього. Музей не дає оцінки, Музей не гльорифікує й не осуджує. . . .

І Музей Визвольної Боротьби цілий час стояв на цій zasadі, й дуже строго її додержував. Він ніколи не видавав жадних політичних чи інш. под. проголошень, не заявляв свого ставлення до т. зв. громадських чи національних подій. Він ніколи не брав участі ні в яких, навіть загально-національних маніфестаціях; він не належав до ніяких об'єднань, навіть до таких як Український Академічний Комітет, що об'єднував тільки наукові українські установи для національної репрезентації. Від усього цього Музей Визвольної Боротьби України стояв в стороні, бо вважав то все за активну участь в життю, бо його завданням — по статуту й фактично — було не творити сучасне життя, а зберігати памятки цього життя для пізніших дослідників, зберігати минуле для майбутнього. . . .

Хронологічно Музей не обмежував себе в збірках нічим. Усе, що тільки мало якесь відношення до України, було якось зв'язано з українським життям, з українською історією від найдавніших до найновіших часів, представляло ін-

терес для Музею й знаходило собі місце в його численних колекціях. Фактично в Музеї переважали матеріяли зв'язані з сучасністю, з останніми десятиліттями. Памяток з початку ХХ-го століття, також з століть попередніх і часів давніших в Музеї було дуже небагато. Зібрані в ньому матеріяли, його регулярні поступлення, ставали справді музейними тільки з роками — вони діставалися до Музею як свіжа сучасність і гут уже старілися й ставали історичними рідкостями. Так було з пам'ятками численних українських культурних починів закордоном, з пам'ятками українських установ, організацій, видавництва і т. д. Так саме було з пам'ятками таких подій, як напр. лацифікація в Польщі або державність Карпатської України. Пам'ятки всіх явищ сучасного українського життя запопадливо збиралися в Музеї для майбутнього дослідника, для історика. І все це приймалося й розглядалося як пам'ятка, під кутом зору науки а не пропаганди; для об'єктивного використання в майбутньому, а не для пропаганди й боротьби в сучасному, хоч би як високими здавалися кому цілі цієї боротьби й правдивими завдання. Здобути пам'ятку й її зберегти — це було головне в діяльності Музею Визвольної Боротьби України. Зберегти заховане в пам'ятках минуле для майбутнього. . . . В цьому відношенні Музей Визвольної Боротьби України був не тільки звичайною музейною установою — він був храмом з виразним культом історичності, збереження минулого як такого й з найбільшою об'єктивністю у відношенні до всіх явищ цього минулого.

Зібрані в ньому рукописи, праці окремих авторів, їхні бібліотеки й бібліотечки, листування й різні особисті пам'ятки українських діячів, архіви установ і організацій — все це зберігалося в Музею Визвольної Боротьби України як гроби дорогих покійників; а цілий музей був як один великий український цвинтар, на якому були поховані сотні визначних і тисячі менш знаних наших діячів з цілого світу. Діячів різних ідеологій, різних фахів і станів, з різних ділянок людської праці, різної владі й долі, поєднаних і пов'язаних між собою найбільше своєю палкою любов'ю й посвятою для України. Василь Біднов, Модест Левицький, Євген Чикаленко, Олександр Лотоцький, Степан Смаль-Стоць-

кий, Дмитро Антонович, Євген Вировий, Софія Русова, Іван Горбачевський, Василь Сімович, Спиридон Черкасенко, Олександр Колесса, Ольга Косач-Кривенюк, Олена Теліга, Іван Боберський, Богдан Лепкий. . . та хіба можна перелічити тут не тільки що всіх, а навіть соту частину тих, хто своїми пам'ятками вписаний в цей музейний синодик, і згадати їх за упокой. . . .

Музей Визвольної Боротьби України в Празі був створений, розвивався й увесь час існував та провадив свою діяльність виключно на пожертвах співчуваючих його завданням українців. Прихильність і підтримку Музеєві виявили десятки тисяч українців цілого світу. Особливо щедрим добродієм Музею записаний п. К. Лисюк, почесний член Т-ва з Нової України в Америці, який в дуже тяжкий для Музею час, своїм коштом забезпечив помешкання для приміщення музейних колекцій (в Празі-Жишкові, Карлова 14), що його й оплачував протягом майже десяти літ, аж до придбання власного музейного дому в Празі-Нуслях, Горимірова 6. Ця значна своїми розмірами пожертва п. К. Лисюка разом із жертвенною працею дорогого почесного члена, пок. проф. Дм. Антоновича, який протягом двадцяти літ як директор безплатно працював для Музею, забезпечили існування та розвиток цієї національної української установи. За численні пожертви, одержані в значній мірі від українців Зєдинених Держав Америки і Канади, був в 1938 р. куплений і власний будинок та пристосований для потреб Музею. Десятки найвизначніших українських організацій та сотки окремих українців з Канади, з Зєдинених Держав і Південної Америки були вписані в зв'язку із збірковою акцією в золоті книги Добродіїв Музею та Фундаторів Українського Дому в Празі. З цих численних пожертв найбільшою була пожертва Українського Бюро в Лондоні, яке взагалі підпирало музейній акції в справі Українського Дому.

Ніяких державних субвенцій Музей Визвольної Боротьби України ніколи від нікого не брав і від них свідомо ухилився навіть за найтяжчих обставин. Така принципова позиція охороняла Музей від зовнішніх впливів і претенсій. За весь час

свого існування (від 1925 р.) Музей ні від кого стороннього не залежав і ніколи жадним партіям, режимам чи властям не служив, маючи виключно наукові завдання й зберігаючи свій чисто науковий характер. Завдяки цьому Музей Визвольної Боротьби України аж до 1948 року щасливо пережив усі політичні зміни, навіть тяжкі роки війни й бурхливі революційні події, цілий час зберігаючи своє незалежне становище.

Існуючи виключно на пожертви, Музей Визвольної Боротьби України і свої численні колекції створив із пожертвованих матеріалів. В складі музейних колекцій немає ні одної купленої речі. Принцип жертвенности пражського Музею був широко відомий не тільки в Європі, але й українцям в Америці. Українці Зєдинених Держав, Канади й Півдєнної Америки завжди живо цікавилися розвитком Музею Визвольної Боротьби України й присилали йому багато своїх матеріалів. Завдяки цьому в пражському Музеї так повно, як мало де в іншому місці, зібрані видання американських українців і взагалі матеріали що стосуються до їх життя й діяльності. На жаль, наслідком воєнних подій звязки пражського Музею з Америкою в 1939 році ослабли й пізніше припинилися зовсім, і тільки в 1946 р. почали поволі відновлятися знов.

Роки останньої війни (1939—1945) взагалі дуже тяжко відбилися на розвитку Музею Визвольної Боротьби України. Але і в час війни він не переставав існувати й продовжував свою звичайну діяльність по збиранню наукових та мистецьких матеріалів. Ця праця Музею часово була нарушена 14-го лютого 1945 року наслідком налету й воєнного бомбардування Праги, коли в помешкання Музею попала бомба великого калібра. Будинок Музею був нею зруйнований (при тому загинули чотири особи), а зібрані в ньому матеріали сильно пошкоджені й частково (на 20—25 відсотків) знищені зовсім. Найбільше потерпіла при тому музейна й архівна частини та депозити й дуплікатний фонд. Знищене було ціле діловодство Музею, його денники поступлень, деякі катальоги й описи окремих колекцій, як також багато і самих колекцій та матеріалів, наприклад, колекція печаток, що мала поверх 600-т ч.ч., частина картографічних матеріалів

і т. д. та деякі меморативні бібліотеки (проф. К. Мацієвича, дир. Ів. Мірного й ін.).

Решта музейних матеріалів, що заціліла після катастрофи в зруйнованому домі, була з великим зусиллям врятована й перевезена в підвальне помешкання чеської Національної та Університетської Бібліотеки в Клементинумі (Прага I-190) та в Архіві Міністерств внутрішніх справ на Градчанах (Прага IV-180). Транспортування матеріалів, при якому помагали учні Української Гімназії та студенти-українці й дехто з старшого громадянства, провадилося в лютому й березні 1945 р. при дуже несприятливих обставинах (часті налети, дощі, брак потрібної тари) і довершило хаос, заподіяний Музеєві бомбою. Перевезені наспіх матеріали були перемішані й звалені на купи, а при тому сильно занечищені.

1945-тий рік — двадцятий рік існування й діяльності Товариства — позначився особливо небезпечними подіями, які мало що не знищили всієї попередньої праці й самого Музею.

Після бомбардування 14-го лютого, яким був зруйнований музейний будинок, Музей лишився без помешкання, а його матеріали опинилися під загрозою знищення.

В квітні й травні з Праги виїхали та були вивезені більшість діяльних членів Музею.

22-го травня на врятовані після бомбардування матеріали був наложений заказ контр-розвідкою окупаційної армії й підготовлялося вивезення цих матеріалів з Чехії.

24-го вересня ці матеріали були передані чеській Університетській Бібліотеці в Празі.

12-го жовтня помер директор Д. В. Антонович.

1-го листопада вся фінансова готівка Товариства була забльокована в т. зв. вязаних вкладах.

В цей час музейне Товариство фактично лишилося без Музею, без помешкання, без коштів, без директора, з одним співробітником, та лише з кількома празькими чле-

нами, які мали відвагу і в обставинах 1945-го року не відступили від Музею Визвольної Боротьби України. З такими от даними було в листопаді 1945 р. досягнуто для Т-ва зворот відібраного музейного майна й розпочато перервану працю над впорядкуванням вратованих матеріалів та біля відновлення розбитого Музею. В своїй дальшій діяльності й поступованні управа Т-ва й дирекція Музею по війні — таксамо як і цілий час перед тим — дуже уважали на додержання всіх статуткових приписів і традиційних засад Музею, особливо щодо легальности його існування й діяльності, науковости його характеру й повної незалежности від впливу сторонніх чинників. По війні органи музейного Т-ва не знайшли в Чехії належного порозуміння для своєї діяльності, і тому фактично не мали можливости для направи заподіяних Музеєві воєнних ушкоджень і відновлення музейної діяльності.

Перша непоборима трудність виявилася з помешканням. Управа прикладала великі старання, щоб примістити музейні матеріали в більш підходящому помешканню, де вони не підлягали б вохкості, занечищенню й взагалі небезпеці дальшого пошкодження й знищення. Дістати для Музею десь окреме помешкання в Празі в часах повоевної житлової кризи було неможливо. До того ж Музей не мав засобів на потрібні уладження й сил на перевозку. До всього того, музейні матеріали після бомбардування були в такому стані, що не надавалися зовсім для транспорту. Перевезення їх куди б то не було вимагало докладної підготовки, для якої властиво в Т-ва бракувало і сил, і засобів. Робилися старання про більш відповідне приміщення музейних матеріалів в самій же університетській Бібліотеці в Клементинумі та в Архіві Міністерства на Градчанах. І там, і там були повні можливости. З боку Музею обом цим установам були представлені конкретні проєкти для полагодження, але згоду на таке полагодження можна було досягнути лише при умові, що приміщені там музейні матеріали перейдуть на власність відповідної державної установи. На таку умову органи Товариства само-

зрозуміло пристати не могли, і тому музейні матеріали лишилися повних три роки в тих складовищах, куди вони були звезені й де були зложені зараз після воєнного бомбардування Музею, піддані вохкості й нечистоті. В тих склепах і закамарках, без отоплення, без денного світла й свіжого воздуха, не була можлива нормальна праця, — хоч цю працю над упорядкуванням музейних матеріалів нечисленні співробітники й намагалися провадити в надії на ліпше майбут-

*висловлює Вам щирі подяки за Ваш ласкавий дар!
Просимо зберегти Вашу прихильність і підтримку та
подбати про це в Ваших організаціях і серед знайомих.*

Віктор
**ГОЛОВА
ТОВАРИСТВА**

Детманов
**ДИРЕКТОР
МУЗЕЮ**

не. Щоб відібрати це національне українське майно від українського Товариства, яке збило це майно з дарів виключно від самих українських жертводавців і зорганізувало його в музейні колекції з науковим призначенням, треба було знищити саме Товариство й потім уже по своєму розпорядитися його майном, приділивши його частками для використання власним державним установам для підсилення їх словянської потенції.

По закону Чехословаччини ч. 86/1946 про будівельне оновлення об'єктів пошкоджених війною Музеєві Визволь-

ної Боротьби України було забезпечене вибудування нового музейного дому, замість зруйнованого війсьним бомбардуванням. Управа Т-ва з свого боку виконала для цього все потрібне, так що була ухвалена й постанова компетентних урядових органів (Центрального Народного Вибору гол. м. Праги дня 11 березня 1947 р., ч. 37) про те, що на музейному ґрунті в Празі XIV, №1007, буде в рямцях двохрічного господарського пляну вибудований новий музейний будинок. Але на ділі, далі самої постанови не пішло й для її реалізації з боку офіційних чинників, від яких то залежало, нічого виконано не було.

Ще 31-го серпня 1945 р. був виданий декрет президента Чехословаччини, ч. 54.36. про зголошення страт заподіяних війною. На основі цього декрету Музей 22-го вересня 1945 р. подав своє зголошення втрат в звязку з бомбардуванням 14-го лютого 1945 року. Ці втрати в 1945 році ще до фінансової реформи в Чехії (після якої ціни на все були підняті, а вартість грошей обнижена), були обчислені у висоті 4,293,000 Кчс. Жадного покриття цих воєнних втрат, жадної допомоги на направу цих шкод ані жадного авансу на це Музей Визвольної Боротьби України ні від держави, ні від нікого іншого не одержав. Все, що було для Музею зроблено, було виконано й оплачено власними музейними (то зн. українськими, а не чеськими й не чехословенськими!) коштами. Оплата перевозки матеріялів з розбитого музейного дому, праця над їх впорядкуванням, уладження складовищ (полиці, шафи й т. ін.), ящики для пакування й взагалі все звязане з наслідками воєнного бомбардування було виконане власними силами й оплачено коштами Музею без жадної допомоги держави на направу воєнних втрат. Ані сотика чехословацьких коштів в Музей Визвольної Боротьби України за весь час його існування не вложено; ані нитки, ні стебла чеської власности в майні Музею нема: все музейне рухоме й нерухоме майно, всі музейні матеріяли є національною українською власністю, зложеною фактично з дарів заграничних українців.

Музей і по війні лишився вірний своїй засаді й цілу свою

діяльність базував виключно на членських внесках і добровільних пожертвах своїх членів і прихильників. Власні музейні кошти ніколи не були великі. Музейна господарка провадилася звичайно дуже ощадно й грошові засоби витрачалися лише на самі конечні потреби. Музей звичайно або зовсім не оплачував або оплачував лише частково працю своїх співробітників, які віддавали йому свої сили як національній українській інституції. Тільки з національних мотивів міг проф. Д. В. Антонович присвятити Музеєві двадцять літ життя, не маючи за свою директорську працю для себе ні зиску, ні слави. В 1945 р. завдяки збільшеним пожертвам особливо в звязку з бомбардуванням, в розпорядженню управи знайшовся деякий грошевий запас, а саме: 200 тисяч корон на відбудову дому, 45 тисяч на видання наукової студії, 157 тисяч резервових на ріжні надзвичайні видатки та на той випадок, коли б приплив нових коштів не вистарчив на покриття кошторису. Всі ці гроші поступили до Музею виключно від українців і були призначені тільки на музейні потреби, не зважаючи на це, держава бльокувала всі ці гроші як вязані вклади, так що Музей мав провадити свою повоєнну діяльність фактично без засобів, відказаний виключно на нові поступлення. Звільнення цих вязаних вкладів пізніше досягалося малими частками й то з дуже великими труднощами.

В своєму повоєнному існуванні Музей Визвольної Боротьби України мав великі труднощі не тільки матеріяльного характеру — не тільки з-за браку помешкання, коштів і співробітників. Не менші труднощі були для нього й організаційні.

Музей Визвольної Боротьби України в Празі не мав жадних протекторів, за ним не стояли охоронні чинники — ні державні, ні міжнародні. Цілий час свого існування він був відказаний на власні сили і засоби й на власну безпечність. Одиноким імунитетом для нього могли служити його власні засади: повна легальність його існування, цілковита незалежність від сторонніх чинників і чиста науковість його завдань та діяльності. Про додержання цих принципів Музей завжди

дбав якнайбільше і при тому найбільше сторонився він звязків з державними органами, відносини з якими завжди старався обмежити до мінімальної міри офіційної конечности. Під захистом тих принципів Музей Визвольної Боротьби України пережив усі зміни чехословацьких влад і режімів до війни, пережив часи німецького протекторату в Чехії, перебув й повоєнну окупацію Чехословаччини й існував за ріжних влад т. зв. національного фронту аж до кінця березня 1948 року. Увесь цей час, а особливо по війні, він не користувався жадною прихильністю державних органів і — вірний своїм традиціям — ніяк не старався зискати собі цю прихильність. В українському життю Праги й Чехії, за цей час відбулися величезні зміни. Зникло колись таке буйне тут організаційне українське життя, перестали існувати сотні тутешніх організацій і установ, які перед тим закріпили за Прагою славу столиці української культурної праці закордоном. З усього того по війні, ніби пам'ятник на кладовищі, вдержався в Празі лише один український музей. Музей Визвольної Боротьби України — єдина по війні національна українська установа в цілій Чехословаччині продовжував існувати по інерції, підпертій волею відданих йому одиниць. Заснований, зруйнований і залишений в Чехословаччині, він по війні не знайшов для себе жадного виходу поза рямці цієї держави, доля якої стала і його власною долею.

В повоєнних обставинах Чехословаччини члени музейного Т-ва не вважали для себе безпечною явну участь в працях Музею. В тих обставинах тільки одиниці не крилися з своїм членством і не відмовляли Музеєві своєї участі в праці й допомогі. Не знайшов у цей критичний час Музей для себе підтримки та належного порозуміння й за границею. Там по війні повстали для українців інші актуальні завдання, які абсорбували всю їхню увагу й засоби, а саме — допомога скитальцям. До того ще — українці Західної Європи й Америки дивилися в цей час на Музей в Празі як на установу за залізною заслоною, для якої нема ради й шкода жадної помочі. Старання Музею відновити колишній довоєнний звязок

з своїми заграничними членами й жертводавцями, особливо в Зєдинених Державах Америки й Канаді, щоб спільно з ними порозумітися щодо забезпечення дальшого існування Музею Визвольної Боротьби України, наразилися на несподівані труднощі й скорого рішення не принесли. Розпочаті про це ще в 1947 р. пересправи перейшли й у 1948 р. Тим часом у Празі настали феєральські політичні зміни, а вслід за ними дійшло й до знищення самого Товариства та забрання музейного майна.

Рішенням Земського Народного Вибору (то є краєвий уряд) в Празі з дня 30-го березня 1948 р. №16-1139/48 музейне Товариство було розв'язане а вся його чинність припинена. Хоч жадні ліквідаційні зарядження пороблені не були, але на все майно й засоби Товариства був наложений урядовий заказ, так що управа нараз була позбавлена будь-якої можливости виконувати свої функції а відказані на Музейну працю співробітники лишилися без екзистенції. Державні органи зробили це без попередження, без додержання відповідних приписів про охорону праці й соціяльну опіку — так ніби була це якась карна санкція на основі судового вироку, а не звичайна адміністративна превентивна міра.

Своє рішення проти Т-ва названий краєвий уряд оснував на §113, п. 2 державної конституції Чехословаччини, як проти організації, що своєю діяльністю нарушила суспільний спокій і лад. В пояснення до такої причини були в тому рішенні подані слідуючі мотиви:

Товариство Музей Визвольної Боротьби України, яке має в Празі осідок від 1925 р., й було засноване право-орієнтованою групою української еміґрації, що спиралася на ріжноманітних противників совітського режіму, згромаджує під видом наукової праці протисовітський політичний матеріал. За окупації розпорядком т. зв. німецької таємної державної поліції з дня 6 липня, 1940, ч. 72/39, — ІА/ Товариству була дозволена діяльність і Товариство знаходило підтримку в німецьких урядах, які діяльність Т-ва використовували для досягнення своїх цілей.

Як виходить з дослівно-наведеного тут рішення, краєвий уряд і чинники, що за ним у цій акції стояли, руководилися супроти Музею чисто політичними мотивами і то не стільки

внутрішньо-чеськими, як зовнішньо-совітськими. В мотивації рішення про розв'язання Товариства нема й згадки про будь-яке порушення Т-вом Статута, або про порушення чи недодержання законів і інш. правних приписів Чехословащини, нема жадної вказівки й на те, що Т-во якимсь чином пошкодило чехословацькі державні інтереси або національні інтереси чеського народу; нічого актуального, зв'язаного спеціально з післявоєнними подіями, супроти Музею не виставлено. Як би щось подібне було, або хоч підозріння в тому, що його супроти Т-ва вжили б відразу, вже в попередніх 1945-1947 рр. Як тяжкі провини Т-ва в рішенні вказано: що його заснувала п р а в о - орієнтована група української еміграції, що ця група спіралася на противників совітського режиму, а в своєму Музеї Т-во збирає протисовітський політичний матеріал. До цього головного й властиво одинокого аргументу приточена ще згадка про німецький дозвіл та підтримку для Товариства. Годі шукати в цій мотивації якоїсь правдивості й об'єктивності. При законності таких мотивів треба було б починати хронологічно й по степені важности деліктів не з українського Музею, а з найповажніших чеських установ, таких напр. як Чеський Національний Музей, як Чеське Королівське Т-во Наук і т. п. Справді: а) ні одна з тих заслужених національних чеських інституцій не була заснована л і в о - орієнтованими елементами, які б спіралися або об'єднували в собі приятелів совітського режиму; б) всі вони як науково — дослідницькі установи згромаджували в своїх архівах і бібліотеках також багатий протисовітський матеріал; в) їхня діяльність за окупації, так само як і існування Музею Визвольної Боротьби України не була припинена розпорядками тих самих німецьких органів.

Супроти цього смертного для Товариства рішення можна було на основі закону подати протягом 15 днів відклик до вищої інституції (Міністерства внутрішніх справ). Таку апеляцію управа розв'язаного Товариства й подала 12 квітня 1948 р. В ній докладно обґрунтовано, що Товариство ніколи нічим не нарушило суспільний спокій і лад Чехословащини і тому розв'язання його законно ніяк не можна ос-

новувати на §113, п. 2 державної конституції Чехословаччини, як то робить краєвий уряд. В своїй апікації управа доводить, що Товариство всі 23 роки свого безперервного правного існування й діяльності було вповні легальною організацією, яка строго додержувала всі закони й приписи Чехословаччини. Це останнє підтверджує й той факт, що державні органи Чехословаччини не тільки що ніколи ніяким способом не карали Товариства, а навіть не виявляли супроти нього чи його діяльності ніколи жадних замітів.

Вказано в апеляції й на те, що краєвий уряд цілком неправильно й безпідставно застосував до Т-ва гостро-політичне відношення, що Товариство і формально по статуту і фактично своєю діяльністю від початку було чисто музейною організацією, яка служила виключно науковим завданням і засадничо ніколи не брала участі в жадних політичних акціях. Музейне Товариство справді ніколи нічого крім удержання свого Музею не провадило, а його повоєнна діяльність була скерована виключно на відновлення цього Музею після руїни завданої воєнним бомбардуванням. Свою діяльність Т-во провадило з відомою відповідних державних і міжнародних органів — про неї воно інформувало зокрема міністерство освіти в Празі й централю ЮНЕСКО в Парижі. Ні Товариство, ні його Музей ніколи не спиралися ні на які політичні чинники, тільки на своїх членів і прихильників своєї наукової праці; що й заснований він був не так чи інакше орієнтованою політичною групою, а науковцями — професорами Українського Університету, з яким він і формально зв'язаний своїм статутом.

Вказано було в апеляції й на те, що краєвий уряд виставив супроти Музею й деякі неправдиві та голословні твердження й що в мотивації рішення нема об'єктивности. Спростовані були в апеляції й закиди в політичній тенденції та характері Товариства. Як організація з виключно науковими завданнями, Музей не міг мати й фактично не мав жадних політичних тенденцій.

Такими безпідставними є й твердження про німецьку підтримку Товариства. Відносини Товариства з урядовими

інстанціями, зокрема за окупації, зводилися до формальної необхідності й поза цим неминучим мінімумом жадних інших відносин з німцями Музей ніколи не шукав і їх ніколи не мав. Від німців, як і взагалі від чужинців, Товариство ніколи не брало ніякої допомоги й не мало ніяких вигід. Твердження краевого уряду, що за окупації Товариству була дозволена його діяльність фактично означає лише те, що за німецького протекторату в Чехії українське музейне Товариство не було припинене й продовжувало свою, розпочату в 1925 р. діяльність. Але Товариство жадним способом не є винне ні за окупацію Чехії ні за будь-які інші німецькі вчинки й нема ніяких підстав його в цьому обвинувачувати й за це карати. Товариству нічого невідомо й про те, що німці використовували його для своїх цілей, а вже й самим чехословацьким органам напевно відомо, що німці жадним способом не використовували ні помешкання, ні матеріялів, ні діяльності Музею Визвольної Боротьби України. Німці за окупації Чехії не тільки що не допомагали Музеєві а навпаки обмежували його чинність, — т. зв. Гестапо робило в Музеї і його працівників труси, вязнило директора Д. В. Антоновича й своїми персекуціями прискорило смерть цього діяча. В апеляції вказано й на те, що німці в добі окупації не припиняло й діяльності чеських музеїв та архівів; з їхнього ж дозволу існував і союз чеських музеїв — і ні для кого це не служить підставою, щоб їх за це розв'язувати або якимсь іншим способом за це карати.

В своїй апеляції до міністерства внутрішніх справ управа просила зрушити рішення краевого уряду й тим уможливити Товариству дальше існування й діяльність. Апеляція була згідно з формальною процедурою подана посередництвом того ж самого краевого уряду, який рівно через місяць, 12-го травня 1948 р., відіслав її до міністерства внутрішніх справ. Тим часом вже в 20-их числах квітня з музейного складовища в університетській бібліотеці (Прага-Клементинум) була без участі й відома Товариства відібрана й вивезена не знати куди значна частина (шість вантажних авт) зложених там матеріялів. Є підстави твердити, що поліційні агенти, які при участі в'язнів переводили цю опе-

рацію, мали інструкції відбирати головню рукописний ма-
теріал, а матеріал бібліотечний залишати на місці. Для ко-
го й для чого відібраний і куди вивезений той
музейний матеріал — з певністю не знати, можна лише здо-
гадуватися. Не виключене, що його буде вжито як політич-
ний бакшіш для союзної держави. Звичайно, ніхто не може
заперечувати чехословацькій владі права робити ті чи інші
дарунки, кому вона хоче і кому то вважає за потрібне. Але

Професор д-р Дмитро Іванович Дор-
шенко, останній голова „Товариства
Музею Визвольної Боротьби України”
в Празі. Після його уступлення (1945)
музей перейменовано на „Українсь-
кий Музей” у Празі.

має так робити з свого власного. Музей Визвольної Бороть-
би України державною власністю ніколи не був, як не був
і чеським взагалі. Тому чехословацька держава й не може
мати на нього ніякого законного права власности; згідно з
її діючим правом, вона не мала жадних законних підстав для
його націоналізації, чи конфіскації, чи взагалі для будь-яко-
го вивласнення цього маєтку. І такого вивласнення формаль-
но проведено не було. Державна адміністрація без оголо-
шення, без опертя на закон, просто забрала майно Музею

Визвольної Боротьби України й розпорядилася ним як своєю власністю, не зважаючи зовсім на те, що це є **чужий національний** маєток, який заслуговує охорони й пошанування від кожночасної влади, не залежно від того, якими ідеями чи гаслами ця влада керується й яку політику провадить. Це є майно виключно українців. Його давали Музеєві Визвольної Боротьби України як українській національній інституції, яка на основі законів Чехословаччини мала забезпечене постійне існування в Празі. Кожна державна влада Чехословаччини, і ця теперішня, коли їй чомусь невгодно далі існування Музею Визвольної Боротьби в Празі, мала повну можливість заявити про це прямо, навіть не подаючи мотивів, і дати Товариству можливість провести нормальну ліквідацію. В складі музейних колекцій і матеріалів було багато депозитів, які не стали ще навіть власністю самого Музею. Більшість того всього після збомбардування не була ще впоряджена й не могла бути належно списана. Після 30-го березня 1948 р. все те лишилося без догляду, без опіки, наражене на небезпеку знищення й зникнення. Урядові проекти включити забране майно ще навіть остаточно не розв'язаного музейного Товариства в інвентар державних славистичних установ (Словянського Інституту чи Словянської Бібліотеки в Празі) ніскільки не зменшують заподіяного Музеєві насильства, яким був знищений Музей Визвольної Боротьби України, а його майно забране чужинцями.

Працівники Музею зберегли для нього відданість і не залишили його навіть в часах найбільшої небезпеки: ні за війни, ні після бомбардування, ні після війни й наложеного на нього запертя, ні в повоєнних умовах повної ізоляції й загального страху; вони обстоюють його й тепер, після заподіяного йому державного насильства й смертного вироку над ним. Але вони безсилі протиставитися волі державної адміністрації. Потрібне заступництво інших впливовіших чинників, з якими б числилася та держава. Треба мобілізувати такі сили й підтримати зусилля до врятування Музею. Треба подбати про оборону для нього і його відновлення. Це є українська національна повинність.

Мусимо це зробити ми всі, українці. Маємо відновити наш Музей Визвольної Боротьми України й мусимо домогтися звороту всіх забраних чужинцями матеріалів. Це має стати національним завданням нас усіх: всіх членів і прихильників Музею, всіх його жертводавців, усіх добродіїв і фундаторів, всіх українських організацій — всіх, кому дорога Україна, для якої він був заснований і існував Музей Визвольної Боротьби України. Всі вони спільно мають подбати про оборону Музею Визвольної Боротьби України, всі — і окремі особи, й організації. Всі вони мають об'єднатися в одному зусиллі й спільними силами досягти відновлення Музею Визвольної Боротьби України. Провід і керування цією національною акцією належить центральним організаціям і репрезентації американських і канадійських українців, які вклали в Музей найбільше пожертв, мають на нього і його матеріяли найбільше прав а в сучасних обставинах можуть сповнити і найбільше повинностей. Вони мають домагатися для Музею Визвольної Боротьби України звичайної й прийнятої в культурних країнах справедливості як для національної інституції, що призначена служити цілям далеким від дневної злоби, від жесточі війни й підозрінь революції... Нічого дивного нема в тому, що в сучасних обставинах над Музеєм Визвольної Боротьби України вчинили чужинці насильство. Але буде дивне й незрозуміле, коли українці поставляться до того пасивно, ніби їм байдуже й не будуть боронити своєї національної інституції, не будуть домагатися для себе справедливості, не будуть жадати звороту свого майна. Маємо повну можливість це робити. Нічого неможливого чи перебільшеного в цьому завданні нема.

В справі оборони й відновлення Музею Визвольної Боротьби України маємо числитися з тим, що досягти бажаних вислідів і врятувати справу не буде легко, що в звязку з цим повстануть різні перешкоди й ускладнення. Але хай ніщо, ні при яких обставинах, навіть при повній безнадійности, не відрадить нас від завдання звільнити й відновити дорогу національну інституцію — цього завдання, хоч би що, не сміємо зректися. Мусимо домагатися свого, а то тим паче,

що жадаємо тільки елементарної справедливості й пошанування для свого національного майна, що його боронимо від захвату чужинців. З огляду на такий характер справи та на зв'язані з нею труднощі виник і проект про комітети оборони та відновлення Музею Визвольної Боротьби України. Для забезпечення успіху треба, щоб таку рятункову акцію провадили скрізь, а особливо в Канаді й Америці. Скрізь у цілому світі є члени й прихильники Музею. В цей час за границею є два бувші голови Товариства, обидва живі його почесні члени, сотні колишніх членів звичайних і тисячі жертводавців, а між ними, спеціально в Канаді й Зєдинених Державах Америки, багато жертводавців-фундаторів і добродіїв, які дали значні пожертви на Музей. Ніхто з них не відмовиться від участі в акції оборони й відновлення Музею Визвольної Боротьби України з такими завданнями: 1) домогатися справедливості для Музею Визвольної Боротьби України як української національної інституції, 2) напращати шкоди йому, 3) звільнення й зворот УСІХ забрааних матеріалів і майна, 4) відновлення діяльності Музею Визвольної Боротьби України. Цю акцію маємо провадити всі так довго, доки всі ті завдання не будуть досягнені — доки Музей Визвольної Боротьби України не буде відновлений і його дальше існування не буде забезпечене.

Справа нашої національної амбіції є відновити Музей Визвольної Боротьби України після завданого йому воєнного і політичного бомбардування, звернути й зберегти всі належні йому матеріали і влаштувати його там і так, де і як ми — як українці — будемо то вважати за найкраще. Треба щоб українці Нового Світу взяли до своїх рук цілу ту акцію, зосередили в себе зв'язок і організацію, змобілізували для себе зусилля всіх заграничних українців й досягли здійснення поставлених завдань. На справі Музею Визвольної Боротьби України українці цілого світу мусять обєднатися й доказати, що вони знають ціну й шанують свої національні святощі не тільки на словах, а ділами, що вони не миряться з насильством, звідки б воно на них не йшло, і вміють себе боронити: вміють домогтися, щоб чужинці звернули забрані в них національні пам'ятки.

37. **Slavistica II: В. Чапленко:** Українізми в мові М. Гоголя. — 1948. Ціна \$0.50.
38. **Slavistica III: Ів. Сидорук:** Проблема українсько-білоруської мовної межі. — 1948. Ціна \$0.50.
39. **М. Міллер:** Палеоліт Надпріжжя. — 1948. Ціна \$0.50.
40. **Дм. Чижевський:** Культурно-історичні епохи. — 1948. Ціна \$0.50.
41. **Українські Біологічні Вісті ч. I.** (В друку).
42. **М. Міщенко:** Фізіологічні основи патогенези. Авгсбург 1948. Ціна \$0.50.
43. **Л. Білецький:** Шевченко в Яготині. Авгсбург 1949. Ціна \$1.00
44. **Вол. Дорошенко:** Літературно-науковий Вісник. Авгсбург 1948. Ціна \$0.75.
45. **А. Животко:** Нездійсенні пляни видання українських часописів. Авгсбург 1949. Ціна \$0.50.
46. **Ю. Сірий:** Із спогадів про українські видавництва. Авгсбург 1949. Ціна \$0.50.
47. **Н. Осадча-Яната:** Лікарські рослини, що їх уживає населення Правобережної України в народній медицині. Авгсбург 1949. Ціна \$0.75.
48. **Є. Криницький:** Вільклерівські химери та бурдонні й проблема організму як цілого. Авгсбург 1949. Ціна \$0.50.
49. **Дм. Зайців:** Матеріали до пізнання фауни жуків-скрипунуватих Лемківщини (Лісових Карпат). Авгсбург 1949. Ціна \$0.30.
50. **Дм. Дорошенко:** Розвиток української науки під прапором Шевченка. Вінніпег 1949. Ціна \$0.50.
51. **Б. Крупницький:** Мазепа в світлі психологічної методи. Авгсбург 1949. Ціна \$0.30.
52. **О. Оглоблин:** Нові матеріали про Мазепу (в друку).
53. **Н. Василенко-Полонська:** Палій і Мазепа (в друку).
54. **Л. Білецький:** Віруючий Шевченко. Вінніпег 1949. Ціна \$0.50.
55. **Б. Крупницький:** Гетьман Данило Апостол. Авгсбург 1948. Ціна \$3.00
56. **Н. Кордиш:** Рибальство Трипільської культури. Авгсбург 1949. Ціна \$0.30.
57. **Slavistica IV: J. B. Rudnyckyj:** Slavic and Baltic Universities in Exile. Вінніпег 1949. Ціна \$0.50.
58. **Slavistica V: Я. Бирич:** Сторінка з чесько-українських взаємин (Український Музей у Празі). Вінніпег 1949. Ціна \$0.50.

Праці від 1—23 і 26—31 вичерпані.

Дальші випуски в підготовці.

Ціни подані в канад. доллярах.

Замовлення в Канаді й Америці слати на адресу:

UVAN, P. O. Box 3597, Station B,
Winnipeg, Man., Canada.

SLAVISTICA

серія неперіодичних публікацій на теми з слов'янських мов, літератур, культури, етнографії, старовини, передісторії слов'ян тощо, з окремою увагою до проблематики слов'янського Сходу.

Головний редактор:

проф. д-р Ярослав Б. Рудницький.

Досі вийшли:

SLAVISTICA I — Завдання слов'янської філології й українська славістика, Агсбург 1948.

SLAVISTICA II — В. Чапленко: Українізми в мові М. Гоголя, Агсбург 1948.

SLAVISTICA III — Іван Сидорук: Проблема українсько-білоруської мовної межі, Агсбург 1948.

SLAVISTICA IV — Ярослав Б. Рудницький: *Slavic and Baltic Universities in exile*, Winnipeg, 1949.

SLAVISTICA V — Я. Бирич: **Сторінка з чесько-українських взаємин.** (Український Музей у Празі), Вінніпег, 1949.

Ціна одного випуску 50 канад. ц.

Дальші випуски в підготові

З а м о в л я т и :

U V A N

P.O. Box 3597, Station B, Winnipeg, Manitoba, Canada.